

In this way their services became an institute for sanitary insurance, which worked up to the coming of Austria. According to fact we know that, Korčula was the first town on the territory of SR Croatia and SFR Yugoslavia to introduce sanitary insurance.

The pharmaceutical service is of more recent date. The first surgeons were obliged to keep and prepare medicines and provide a special pharmaceutical service as mentioned earlier than the 17th century.

Chemists were municipal clerks and medicines were paid for by patients.

Doctors and chemists were almost exclusively foreigners.

The salaries of the sanitary staff, especially of the doctors, were very high, the highest on the list of municipal clerks. The expenses for sanitary service came to about 36% of the total expenses of the Korčula community.

Medical and pharmaceutical literature, as well as written documents in early libraries, proved that the sanitary staff were on a high level and that most of them graduated from high schools of medicine in Italy.

At first the sanitary and hygienic regulations, as well as preventive measures were fixed by the statute, while later they were part of the administration.

Sanitary service was a special institution and took care of the hygiene of mariners.

Brotherhoods and almshouses also had a great influence on sanitary conditions.

It is possible to conclude that in the Middle Ages Korčula took special care of hygiene. The first reason for this was the high cultural level of the population, and the second the great number of diseases, infections and deaths caused by the low level of medical science.

ELEMENTI ZAŠTITE NA RADU U SREDNJOVEKOVNOJ SRBIJI.

LIKOVNI OBLICI

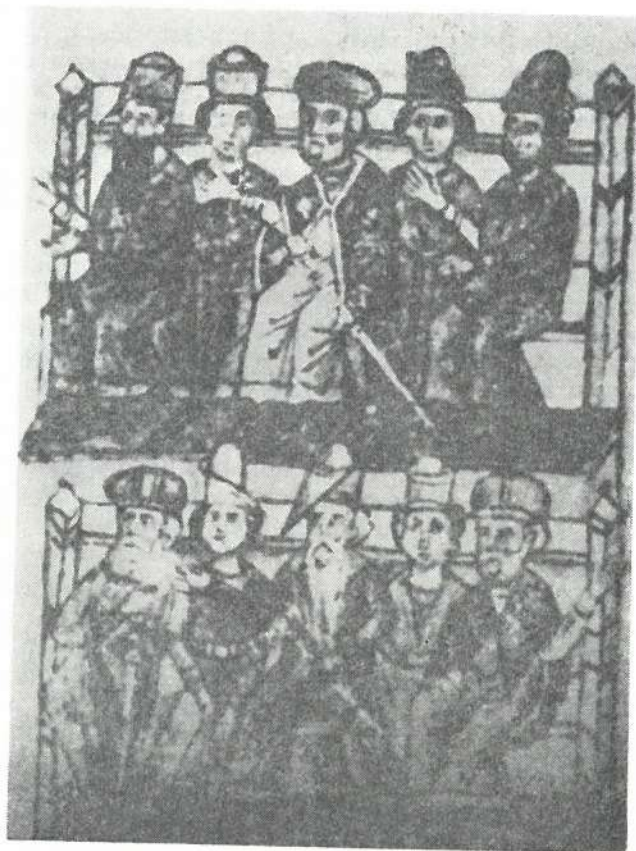
Branislav NOVAKOVIĆ

PRAKTIČNO DO POSLEDNJE DECENIJE O ZAŠTITI NA RADU U Srednjovekovnoj Srbiji, kod naših i stranih istoričara, vrlo je malo i oskudno pisano. Uostalom, u čitavom svetu, sa tek nekim izuzecima, retko se nalaze elementi zaštite na radu u srednjem veku. Naša nastojanja da ove elemente sagledamo u sačuvanim do danas likovnim oblicima koji potiču sa autentičnog područja Srednjovekovne Srbije, u prvom vremenu bila su usmerena na bogatu zaostavštinu manastirske kulture, upravo na ogromno blago dato u freskama. Nažalost, do danas ta nastojanja nisu urodila plodom.

Pojavom dela Nikole Radojčića *Zakoni o rudnicima Despota Stefana Lazarevića* u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti (Izdavačka ustanova »Naučno delo«, Beograd, 1962), elementi zaštite na radu u Srednjovekovnoj Srbiji počeli su da se sagledavaju u novoj svetlosti. Sam autor na jednom mestu kaže sledeće: »Rad u rudnicima bio je toliko važan i tako složen da je morao biti zakonom uređen i zaštićen.« Isti autor u svojim komentarima ocenio je međunarodni značaj ovog dragocenog dela srpskog srednjeg veka u čije je osnove moći bilo utkano rudarstvo. Ovo delo uveliko počelo je da rasvetljuje srednjovekovnu tamu i da razbija hroničnu famu o srednjovekovnom mraku, upravo da negira da u tom periodu nije bilo ništa ili je bilo suviše malo.

Ostavljajući u ovom trenutku po strani kapitalnu vrednost tekstualnog dela Zakona o rudnicima despota Stefana Lazarevića, mi ćemo se ovde zadržati samo na višebojnim originalnim ilustracijama tj. minijaturama u ovom delu. O likovnom rešenju ovoga dela Nikola Radojčić kaže sledeće: »Po svom spoljašnjem izgledu, po koricama, načinu uvezivanja čak i po rasporedu pisanja, ovo je orijentalni rukopis, a po svome jeziku i sadržini on je srpski pravnoistorijski spomenik vanredne vrednosti, njegova spoljašnjost je istovetna s izgledom nekih orijentalnih poveza kod nas, koje je stručno i savesno opisala Zagorka Janč: *Islamski povezi u jugoslovenskim zbirnkama*. Veličina korica rukopisa je 10:28 cm, a najveća širina preklopa je 7 cm.« Autor o minijaturama u ovom delu kaže sledeće: »Na drugoj strani drugoga lista su na jednoj odlično izrađenoj minijaturi u četiri reda po pet lica u sedećem stavu. Ja sam uveren da oni predstavljaju rudarski sudski kolegij, kako je tačno opisan u češkom pravu za rudnike.« Taj opis autor daje u komentaru: »Zbog važnosti opisa takvoga

suda ja donosim i latinski i nemački tekst: »Jus Montanorum, Liber quartus: De ordine judiciario, cap. 4, Paragraf 4: Judicium oridinarium es, cum judex cebens pro tribunali infra quatuor sedilia, congregatis ibiden aliquibus juratis ac aliis, quorum interest, ipsum judicium processurus in causis more consueto corroborat et confirmat.« Nemački: »Das ordentlich gerichte ist, wann der richter czu gerichte siczet auff dem gerichtstul in den vjyer benken also, das da gesampnet sein ettliche gesworne und andere, die czu dem gericht gehorn. Und also sol er fur sich farn in den sachen, als gewonlich ist. So bestetigt er das gerichte in sotaner weis«. Zycha A., Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau, II. Die Quellen des Iglauer Bergrechts, 1900, 220-1. Pogledati i: Wilsdorf H., Georg Agricola und seine Zeit, 1956: Der Wandel im Bergrecht, 21-7«.

Slika 1. Detalj minijature iz Zakona o rudnicima Despota Stefana Lazarevića

Naša dopuna bogatom komentaru autora ovog dela je da su minijature date u višebojnoj izradi.

Slika 2. Detalj minijature iz Zakona o rudnicima Despota Stefana Lazarevića

Jedno drugo područje u kome smo mogli sagledati likovne oblike zaštite na radu u Srednjovekovnoj Srbiji je numizmatika. Iako je građa koju koristimo dovela do podvojenosti gledišta nekih istoričara, mi ćemo je dati u originalu, kako je dao autor. U Starinaru Arheološkog instituta, nova serija, knjiga XVII-1966, Beograd 1967, na str. 77 nalazi se rad Sergija Dimitrijevića pod naslovom: *Nova serija novih vrsta srpskog srednjevekovnog novca II*. U ovom radu na prvom mestu stoji sledeći opis: »1 dinar cara Dušana sa vladarom na konju okrenutim desno. Na naličju Isus sa rudarskim čekićem u desnoj ruci.

Opis lica

Vladar sa krunom koja ima na gornjoj strani tri tačke obučen u ornamentiranu haljinu sedi sa obema nogama na vidljivoj strani na konju koji ide desno. Konjska kopita su predstavljena u obliku kuka. Obe ruke

drži na prsima. U desnoj drži skiptar sa krstom. U visini ramena vladara dvodelni horizontalni carski monogram.

Opis naličja

Poprsje Isusa sa linijskim nimbusom (zraci račvasti) i ravnim grudnjakom koji ima resastu ogrlicu i završava se proširenim polukružnim delom na čijoj donjoj ivici nalazimo traku koja je po sredini ukrašena nizom tačaka. Levu ruku sklopljenu na ritualni način i vidno umanjenu drži na grudima, a u desnoj drži rudarski čekić za dršku omotanu koнопcem. Čekić je u horizontalnom položaju, dopire do sredine prsiju i okrenut je užim vrhom na gore. Na oba boka dolje prugaste sferične predstave sa ovaloidnom sredinom (verovatno predstave ručki od prestola).

Sa obe strane glave formula IH, koja verovatno predstavlja oblik natpisa Isus ON — Isus tvorac.

Podaci o novcu

Od ove vrste našli smo samo dva primerka, prvi u zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu, a drugi u Narodnom muzeju u Beogradu. Prečnik 20 mm. Težina 1,40 i 1,37 gr.

Primedbe

Verovatno da ova po mnogim detaljima barbarizirana novčana vrsta (prikaz krune, kopita, vrlo primitivno prikazane ruke Isusa itd.) ne predstavlja neku regularnu emisiju. Ona je po svoj prilici izrađena od nekog rudara, koji je podražavao brojnu vrstu Dušanovih carskih dinara sa vladarom na konju (Ljubić VIII, 21-24) ali koji je pri tome uneo u samu predstavu prikazanu na novcu i neke svoje izmene. Tako se pojavio precizno i realistički prikazan rudarski čekić.

Pomenuti grudnjak verovatno predstavlja rudarsku kožnu kecelju. U prilog toga govori ne samo njegov oblik već i resasti ukras ogrlice za kožne izrađevine ovakve vrste. Na taj smo način zahvaljujući jednoj neregularnoj novčanoj emisiji dobili sliku kožne rudarske kecelje upotrebljavane u Srednjovekovnoj Srbiji. Mada smo u početku verovali, na osnovu deformisanih inicijala, da nije u pitanju Isus već neki svetac zaštitnik rudara, usled prisustva krstatog nimbusa i početnih inicijala ipak smo se opredelili za Isusa. Jasno je da je ovakav Isus, obučen u rudarsku kecelju i sa rudarskim čekićem u ruci prikazan kao zaštitnik rudara.

U Narodnom muzeju u Beogradu našli smo i dva primerka na kojima Isus ne drži čekić, ali se zato pojavljuju drugi specifični elementi sa lica i naličja opisanog primerka. Ove prelazne vrste ukazuju da je majstor koji je načinio vrstu sa čekićem učestvovao i u izradi drugih varijanata poznate vrste sa carem Dušanom na konju.«

Slika 3. Poprsje Isusa u rudarskoj opremi i sa čekićem

Slika 4. Poprsje Isusa u rudarskoj opremi i sa čekićem

Slika 5. Poprsje Isusa u rudarskoj opremi, ali bez čekića

Na slikama br. 3, 4 i 5 prikazane su same prednje strane novčića, jer su one isključivo bitne za sagledavanje elemenata zaštite na radu.

Iako se radi o minijaturi, gde je teško davati zaključke, umanjena leva ruka i njen ritualni položaj navode nas na mogućnost da se setimo tako karakterističnih znakova za hronično trovanje olovom. Ovo tim pre jer bi ritualni položaj trebalo da ima desna ruka po našoj oceni.

Pored napred smele naše tvrdnje neosporno je da se prvi puta srećemo sa tzv. zaštitnom odećom srpskog srednjovekovnog rudara i sa karakterističnom zaštitom oruđa za rad (omotana drška rudarskog čekića sa koнопom).

Zaključak

Za ovaj naš prikaz iskoristili smo dva značajna dela iz istorije srednjovekovnog srpskog rudarstva, upravo u ovim delima našli smo dragocene

likovne motive zaštite na radu u Srednjovekovnoj Srbiji. Smatramo da su ova dela data od napred dva citirana autora, i to iz perioda najmoćnijeg imperijalnog perioda Dušanovog carstva i iz perioda veoma značajnog po demokratskim karakteristikama još uvek jake države despota Stefana Lazarevića. Ovi prilozi nas upućuju na dalja traganja i nastojanja da se u ovoj materiji što više rasvetli za nas zatamljeni period vremena srpskog srednjeg veka, upravo rudarstva kao vodeće srednjovekovne industrijske delatnosti u tadašnjoj Srbiji, a posebno pratećih mera zaštite na radu koje su već danas neosporne.

Literatura

¹ Radojčić N., Zakon o rudnicima Despota Stefana Lazarevića, S. A. N. U., Naučno delo, Beograd, 1962. — ² Dimitrijević S., Starinar Arheološkog instituta, 1967, XVIII, 77.

SOME PROTECTIVE MEASURES IN MEDIEVAL SERBIA.

(ARTISTIC FORMS)

Branislav NOVAKOVIĆ

THE MINING INDUSTRY WAS VERY DEVELOPED AND ON A HIGH LEVEL in Medieval Serbia, and even had a certain influence on mining in the Ottoman Empire. The most important production of that time was, undoubtedly, the Law on Mines, by Despot Stefan Lazarević. After the discovery of this excellent work by Professor Dr. N. Radojčić and its publication ten years ago, some elements of the protection of miners in Medieval Serbia came to light.

Some Serbian Medieval coins were also found. They were of the imperial period and had the face of a Serbian Medieval miner on them.

All these data enabled the autor to describe some interesting elements of the protection of miners in Medieval Serbia.

PLES MRTVACA S ISTARSKIH FRESAKA.

ANALIZA UMJETNIČKIH I MEDICINSKIH ELEMENATA

Nikola KORIN
Mileva KORIN
Ante ŠKROBONJA

POJAVA LITERARNIH I LIKOVNIH IZRAZA KOJI NOSE ZAJEDNIČKO ime *ples mrtvaca* ili ples nad grobovima, odnosno trijumf smrti ili povorka mrtvih, predstavlja evropski predrenesansni fenomen koji se prvi puta javlja u zemljama sjeverozapadne Evrope u Njemačkoj i Francuskoj. Odatle su se ti motivi proširili prema sjeveru i zapadu u pravcu Holandije i Engleske, a prema jugoistoku sve do centralne Istre gdje se daljnja penetracija iz neprotumačivih razloga zaustavlja. Zahvaljujući sticaju okolnosti sačuvana su dva takva dragocjena egzemplara u vidu fresaka na zidovima dviju istarskih crkvice. Prva u gotičkoj gradnji u Beramu, a druga u trobrodnoj pseudobazilici romantičnog razdoblja u Hrastovlju. Taj bizarni umjetnički izraz nastao je nedvojbeno u čvrstoj zavisnosti od masovnog umiranja, koje se sretalo u tadanjoj Evropi prigodom čestih provala kuge. Na drugoj strani izgleda prihvatljivo da su takove predodžbe mogle lakše unijeti široke narodne mase u religiozna, filozofska i umjetnička tumačenja nego li školovani kler ukalupljen u svoje dogmat-ske formule. Treba istaći da se te dvije freske nisu javile u reprezentativnim crkvama zapadne Istre koja bijaše pod jakim romanskim uplivima i školovanim klerom, već upravo u njenim centralnim selima gdje je djelovao razmjerno primitivan kler poznat pod imenom popova glagoljaša.

Kad se saberu mnogobrojni podaci koji opisuju pojavu mrtvačkog plesa u tadanjoj Evropi, mogu se izdvojiti tri tumačenja koja bi mogla rasvijetliti njegovu pojavu.

Prema prvom mišljenju *ples mrtvaca* bio bi prisilno mučenje onih duša koje su napustile svjetovni život bez pokajanja. Tome bi odgovarao naziv ples nad grobovima. U tom bi kontekstu taj literarni ili likovni izraz bio umjetnički prikaz čistilišta. Prema Rosenfeld-ovim ispitivanjima ta neobična likovna kompozicija nastala je prvi puta u XIV stoljeću kao vizija jednog dominikanca iz Würzburga. Prema drugom shvatanju mrtvački ples bio bi likovni izraz tadanjih crkvenih propovijedi. On se odista i javlja isključivo u zemljama jakog kršćanskog utjecaja. Neki su vjernici u to vrijeme slušajući crkvene propovijedi u naročitim kostimima imitirali riječi propovjednika. One su se svakako u vrijeme epidemija odnosile najviše na prolaznost života, na dolazak iznenadne smrti, a vjerovatno i na molbe da se zaštiti narod od naleta kuge. Možda je na taj način